

hovo objavljivanje očekuje se, kako je napomenulo uredništvo časopisa, u sljedećem broju. Unatoč tomu, ovaj zbornik predstavlja značajan doprinos definiranju kategorije časti u mediteranskim društvima u dugom vremenskom rasponu od srednjeg vijeka do ne tako davne prošlosti.

Mr. Zoran Ladić

STATUTA COMMUNIS POLAE – STATUT OPĆINE PULSKE, Pula 2000.

Izdanje pulskog statuta što ga je kao prijepis i kao prijevod priredio prof. dr. Mate Križman, profesor na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (rođen u Šivatima, Žminj), zaslužuje našu punu pozornost i divljenje. Plod je to dugotrajnog i minucioznog rada iznimnog i provjerenog znanstvenika.

Svakako dužna zahvalnost i pažnja ide i Gradu Puli koji je osigurao financijska sredstva i Povijesnom muzeju Istre, posebno njegovu agilnom ravnatelju, dr. Davoru Mandiću, koji je uredio ovo divot-izdanje.

Statut je opremljen u dvije verzije: "obično" izdanje sadrži u jednom svesku preslik čistopisa te transkribirani tekst s prijevodom i svim pripadnim znanstvenim aparatom. Prvi dio sadrži 128 listova odnosno 256 stranica (kazalo Statuta plus izvorni tekst), a drugi dio 302 stranice. Uvez tvrdi sa zlatotiskom, format 335 x 240 mm, naklada 700 komada. Bibliofilsko izdanje, označeno brojevima od 1 do 333, opremljeno je u dvije knjige: prva knjiga je sam preslik čistopisa, a druga knjiga sadrži transkripciju, prijevod na hrvatski jezik i znanstveni aparat. Ono je, kao i "obično" izdanje opremljeno kapitalnom vrpcom i rebrastim hrptom. Uvezano je u kožu i nalazi se u posebnoj kutiji.

Križman je ovim djelom nastavio bogatu tradiciju objavljivanja statuta istarskih i drugih gradova koji su imali svoje statute.

Statute su imali sljedeći gradovi i općine s područja današnje Istarske županije: Bale, Boljun, Buje, Buzet, Dvigrad, Grožnjan, Labin, Motovun, Novigrad, Oprtalj, Plomin, Poreč, Pula, Rovinj, Sveti Lovreč Pazenatički, Vodnjan i Vrsar.

Većina statuta sačuvana je, bilo u izvorniku, bilo u starijem prijepisu. Neki su sačuvani samo djelomično (statuti Buja i Plomina). Većina je ob-

javljena, ali samo je jedan do sada bio preveden na hrvatski jezik (dr. Mirko Zjačić objavio je prijevod bužetskog Statuta).

Važnost proučavanja statuta nemjerljiva je, posebno s obzirom na pravnu i povijesnu znanost. "*Statuti su zbirke propisa što ih u okviru svoje autonomije donose stanovnici naselja na višem stupnju razvitka.*" (Danilo Klen). Oni su u biti kodificirano običajno pravo te su vrlo zanimljivi kao nezaobilazan izvor za pravnu povijest područja na kojem su nastali i na kojem su važili. Oni su, u okviru onog dijela Istre, kako hrvatskog tako i slovenskog, koji je bio pod mletačkom vlašću, mješavina lokalnog običajnog i mletačkog prava. Statut je, nakon potpadanja pojedinog grada odnosno općine pod mletačku vlast, morala odobriti Venecija, tako da se nije moglo dogoditi da se u statutu nađe neka odredba koja bi bila protivna mletačkim interesima. Naravno da statut nije mogao predvidjeti sve situacije, pa se on dopunjavao raznim odlukama vijeća odnosno općine, a i te su odluke morale dobiti odobrenje više vlasti.

Premda nam se može činiti, čitajući pojedine statute, da među njima nema bitnih razlika, ipak pažljiviji promatrač, posebno stručnjak za opću ili pravnu povijest, može uočiti itekakve razlike. Uostalom, Venecija je gradovima davala privid samostalnosti, odnosno određene samouprave, da bi ih, razjedinjene, po onoj latinskoj "*Divide et impera!*" lakše držala pod svojom vlašću.

Statuti su zanimljivi i s jezičnog stajališta, ali i za etnologiju, za toponomastiku i druge znanosti.

Od 14 knjiga izvornika i kopija statuta koji se čuvaju u Državnom arhivu u Pazinu upravo je pulski najljepši. Pisan je krasnim rukopisom s još ljepšim, zlatom ukrašenim, inicijalima, te prekrasno oslikanim prvim verso listom nakon kazala. Slika prikazuje Krista na križu, a pod križem Isusovu Majku Mariju i Ivana Apostola. Unutar prvog inicijala na početku Statuta naslikan je susret Uskrsnulog Krista i Apostola Tome, kojemu Krist pokazuje svoje rane i kori ga radi njegove nevjere. I dok se svi likovi s Golgote mogu dobro razaznati, Tomin i Kristov lik u inicijalu (slovo D) kojim počinje riječ "*Divini*" ("*Divini luminis splendor immensus*" – "Sjaju Božanske Luči nema mjere") jako su izbljედjeli. Bernardo Benussi, koji je prvi, 1911. godine, priredio ovaj Statut za tisak, tumači to ovako: "*Pulski dužnosnici, nakon što bi položili zakletvu stavljajući, kako je rečeno, desnu ruku na stranicu na kojoj je naslikan križ, ljubili bi sliku svetog Tome, svetog gradskog zaštitnika. I tako, dok se minijatura Krista i Magdalene izlizala radi*

polaganja prstiju, Sveti Toma i Otkupitelj ovdje su nestali pod poljupcima općinskih vlasti, i preko pergamene omekšale poljupcima, prodrla je tinta sa slova pisanih na stražnjoj strani." (preveo: J. J.)

Statut o kojem je riječ ustvari je prijepis Statuta iz 1431. godine, koji nam nije sačuvan, a izrađen je iz prikupljenih "*starih i novih statutnih odluka*".

Prijepis potječe iz 1500. godine, izradio ga je Antonio de Lendenaria, redovnik reda male braće. Ovaj je franjevac "*sretno završio posao*" 2. listopada 1500. godine. Knjiga je uvezana u drvene korice obložene tamno-smeđom kožom, a na koricama su četiri kopče. Uvezan je u Veneciji 1936. godine.

Statut se sastoji od pet dijelova, tzv. knjiga, s dodatkom koji sadrži dopunske odluke donesene u Vijeću općine i muževa grada Pule, a kasnije je dodano više isprava, koje se tiču Pule, a koje, međutim, nisu bile predmet objavljivanja.

Prva knjiga sadrži 39 poglavlja koja se većim dijelom odnose na službe u općini odnosno gradu (način izbora, dužnosti izabranih i plaća).

Dvadeset i jedno poglavlje druge knjige govori o građanskopravnim pitanjima. Govori se o pokretnom i nepokretnom imutku, o građanskim sporovima, o dugovima, zalozima, blagdanima i sl.

Treća knjiga sa svojim šezdeset i jednim poglavljem također tretira građanskopravna pitanja. Govori tako o najmovima, o dugovima, daćama, oporukama, stoci, zemljarini, travarini, žitu, ulju itd.

Svakako je zanimljiva četvrta knjiga koja govori o zlodjelima. U četrdeset i dva poglavlja navode se razna zlodjela i kazne za njih. U njoj se govori o krađama, izgnanima, o nanošenju šteta, lihvaranju itd.

Peta knjiga sadrži svega osam odredaba, koje se odnose na izvanredne prigode. One govore o obvezi čuvanja gradske straže, o obvezama onih koji kupe neki posjed na pulskom području, o pljenidbama i sl.

Dopunske odluke donesene su od 1367. do 1468. u Vijeću općine i muževa grada Pule, a ima ih ukupno sedamdeset i devet.

Moglo bi se u ovom prikazu navesti barem sadržaje nekih poglavlja, ali čitatelj će, ukoliko se odluči, moći iz prve ruke, čitajući sam prijevod, ili još bolje latinski izvornik Statuta, uočiti u čemu leži važnost ove vrijedne knjige.

Izdanje o kojem je riječ, osim preslika izvornika, transkripcije i prijevoda, sadrži predgovor dr. Mandića i uvod priređivača. Priređivač, prof. dr.

Mate Križman, govori o samome Statutu, o načelu utvrđivanja prvotnoga latinskoga zapisa, o jezičnim osobinama latinskoga izvornika, o metodi izdavanja latinskoga izvornika i o načelu prevođenja na hrvatski jezik. Kod popisa pomagala za pripremu izdanja navodi priručnike i srodna izdanja kojima se služio pri prevođenju, podatke za provjeru i utvrđivanje prvobitnoga zapisa Statuta, tekstovnokritičke znakove i kratice za dodatne znakove za ovo izdanje. Nakon samog prijepisa i prijevoda priređivač donosi kazalo imena mjesta, kazalo osoba, kazalo hrvatskih uputnica na latinsko kazalo stvari te latinsko kazalo stvari. Na kraju se nalaze sažeci na hrvatskom, talijanskom, njemačkom i engleskom jeziku.

Treba svakako spomenuti i činjenicu da se izvorni tekst i prijevod nalaze na istoj strani, latinski s lijeve, a hrvatski s desne (dvobojno: crveno i crno) tako da poznavatelj latinskog jezika može "na licu mjesta" kontrolirati ispravnost prijevoda.

U radu priređivač rabi dvije vrste bilježaka. Bilješke koje se odnose na paleografsku i druge provjere stanja izvornika donosi na svakoj stranici ispod crte u obliku tzv. kritičkog aparata, dok ostale bilješke, uvijek počinjući od rednog broja 1, donosi na kraju svake knjige Statuta.

*

Svakome tko se i malo bavi čitanjem statuta općenito, svakome tko se samo i pokušao baviti priređivanjem nekog statuta, posve je razvidno koliki je trud, koliko istraživanje i znanje uloženo u ovaj rad. Činjenica da je autor konzultirao čak 28 priručnika i srodnih izdanja (ona zasigurno nisu samo konzultirana nego i dobro natančno proučena!), da je uz sam tekst napisao čak 1228 bilježaka, a uz prijevod 302, govori sve!

Da bi se izvorni tekst preveo na hrvatski jezik trebalo se mnogo puta domišljati o značenju pojedinih riječi, jer adekvatni rječnici ili ne postoje ili su nedostatni.

Kolikogod je relativno lako s ovakvim djelom doći pred širu javnost, toliko je teško doći pred stručnu i znanstvenu javnost. Mi se s autorom ne moramo složiti baš u svakoj procjeni, u svakom detalju. Stručnom oku uočljivi su i stanoviti nedostaci, koji su posljedica iznimno složene tehničke pripreme, ali smo sigurni da će ovo opsežno izdanje izdržati sve kritike.

Križman na kraju uvoda govori o pokušaju povezivanja "dva teško poveziva cilja: na jednoj strani zadovoljiti, bar latinskim dijelom, visoke zahtjeve stručnjaka, a na drugoj prijevodom i njegovom opremom – bilješka-

ma te četirima kazalima – biti u najvećoj mjeri susretljivo i pristupačno štivo za što širi krug obrazovanih čitatelja". Nema razloga ne vjerovati autoru da je to bilo teško, ali također nema razloga sumnjati da je on u namjeri i u naporu bio iznimno uspješan. Svatko tko bude želio u ruke uzeti ovu knjigu teško će se od nje rastati ili će joj se barem često vraćati. Svatko će u njoj naći ponešto za sebe. Naći će jamačno mnogo zanimljivosti svaki povjesničar, svaki jezični stručnjak, svaki etnolog, ali, uvjetno rečeno, i svaki "običan čovjek", jer nas Statut i njegov prijevod zaista vode u jedno davno prošlo vrijeme, u jedan "pluskvamperfekt", ali ako je "*historia magistra vitae*", a nema sumnje da je tako, onda je razvidno da svi imamo što naučiti i iz ovog Statuta.

Autorova prirodna skromnost ne dozvoljava mi da o knjizi kažem sve ono što mislim. Ipak, neka mi bude dozvoljeno napisati da će svi oni koji se budu bavili objavljivanjem i prevođenjem istarskih i drugih statuta imati u ovoj knjizi veliku pomoć, ali također i to da će bilo koje kasnije izdanje teško dostići ovo o kojem pišem i koje imam u rukama, bilo po stručnosti bilo po ljepoti.

Svojim nastojanjem da znanstveno i stručno bude akribičan, jednostavno rečeno – da bude savjestan – Križman je dao svoj pečat ovoj knjizi, i pokazao kako znanstvenik, koji po vokaciji nije povjesničar ni pravnik, itekako može biti koristan i u tim znanstvenim disciplinama. Poželimo mu stoga "*multos, felicissimos ac fructuosissimos annos*", a našoj kulturi i znanosti još mnogo izdavačkih pothvata s tog područja.

"Opsežan izdavački pothvat poput ove knjige", kako sam autor navodi na kraju uvoda, "*ne bi bio moguć bez stručne i na zahvalnost obvezujuće pomoći mnogih osoba.*" Listajući knjigu, čitajući predgovor glavnog i odgovornog urednika i uvod autora, lako ćemo naći na koga se to odnosi. Ipak, smatram potrebnim navesti osobe iz impressuma, kao i ustanove koje su ovaj vrijedni projekt realizirale:

Glavni i odgovorni urednik: Davor Mandić

Uredništvo: Armando Debeljuh, Mate Križman i Davor Mandić

Recenzenti: Josip Kolanović i Josip Barbarić

Lektor: Davorka Mandić

Fotografija (preslika originala): Alfio Klarić

Korektor: Marija Mogorović-Crljenko

Suradnik u tehničkom uređivanju: Florijan Veneruzzo

Realizacija: Sv. German – Pula

Fotolito: Angolo TIM – Pula

Tisak: Papergraf – Padova

Tiskanje ove knjige pomogli su Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Istarska županija, općine Ližnjan, Medulin i Vodnjan te nekoliko poduzeća i banaka.

Jakov Jelinčić

KRATAK OSVRT NA LJETNU ARHIVISTIČKU ŠKOLU U BUDIMPEŠTI (6. – 17. srpnja 1998. godine)

Budimpešta je već nekoliko godina tradicionalno domaćin ljetne arhivističke škole, pokrovitelj koje je Središnje europsko sveučilište Central European University (CEU) i njegov ogranak Otvoreno arhivsko društvo, Open Society Archives (OSA), gdje sam imala čast od 6. do 17. srpnja 1998. sudjelovati kao jedini sudionik iz Hrvatske na nizu predavanja pod nazivom "Management Issues in Archival Preservation".

CEU je organizator različitih ljetnih škola, koje su prvenstveno namijenjene zemljama nekadašnjeg "Istočnog bloka", dakako uz sudjelovanje, ali u daleko manjem broju, polaznika iz drugih zemalja. Arhivistička djelatnost na Sveučilištu kreće se oko osnovnog postavljenog zadatka, a to je istraživanje zločina holokausta počinjenih upravo na ovim središnjim europskim prostorima tijekom II. svjetskog rata, tako da su arhivski djelatnici većinom angažirani na istraživanju arhivskog gradiva upravo te određene tematike.

Dodatna aktivnost svih ogranaka Sveučilišta, organiziranje je ljetnih škola, te je arhivistička škola samo jedna u nizu od navedenih djelatnosti. Na tečaju iz 1998. okupilo se tridesetak sudionika, mahom iz zemalja bivšeg SSSR-a, te po jedan predstavnik iz Velike Britanije, Slovenije, Jugoslavije, Izraela i Hrvatske.

Iako je škola načelno zamišljena kao tečaj za arhiviste s manje od četiri godine radnog iskustva, struktura sudionika bila je vrlo raznolika glede radnog iskustva, funkcija koje obnašaju u svojim matičnim ustanovama (arhivima), te konačno same naravi njihovih arhiva.